

PATRICIA POSNER

DE APOTHEKER VAN MENGELE

Het gruwelpact tussen regime en industrie
in het Derde Rijk

Patricia Posner

De apotheker van Mengele

Het gruwelpact tussen regime en industrie
in het Derde Rijk

Uitgeverij Omniboek

Voorwoord van de auteur

In de lente van 1986 ging ik naar het New York Plaza Hotel voor een ontmoeting die mijn man, de schrijver Gerald Posner, had geregeld in Trader Vic's, een Polynesisch restaurant. De ontmoeting stond in het teken van een onderzoek dat we deden naar dr. Josef Mengele, de beruchte 'Engel des Doods' die verantwoordelijk was voor gruwelijke medische experimenten in Auschwitz, het grootste naziconcentratiekamp. Wat was begonnen als een pro-bonorechtszaak van Gerald namens twee overlevende proefpersonen van Mengele, was uitgegroeid tot een biografie over de voortvluchtige nazi. In de voorafgaande jaren waren we naar Duitsland geweest en in Zuid-Amerika, hadden we het verhaal ontrafeld in archieven die lang gesloten waren gebleven, en waren we binnengedrongen in naoorlogse neofascistische kringen die geholpen hadden Mengele uit handen van de nazijagers te houden.

De ontmoeting bij Trader Vic's was met niemand minder dan Rolf Mengele, het enige kind van de beruchte dokter. Gerald en ik wachtten in een schemerige hoek op de tweeënveertigjarige Mengele. Als Engelse Jodin wist ik dat als mijn Poolse grootouders van moederskant niet rond de eeuwwisseling naar Engeland waren geëmigreerd, ze waarschijnlijk in een Duits kamp terecht waren gekomen. Misschien zouden ze in Auschwitz gestorven zijn, waar Mengele de scepter zwaaide. Het was dus niet zo gek dat veel van ons onderzoek naar

Mengele me onwerkelijk was voorgekomen. Er was die extreem ongemakkelijke uitwisseling geweest die Gerald in Buenos Aires had gehad met Wilfred von Oven, een hooggeplaatste assistent van de nazipropagandachef Josef Goebbels en nu uitgever van een stuitend antisemitische krant in Argentinië. Of die keer dat ik een verzameling naziparaferalia zag, een 'geschenk' van een van Mengeles sponsors voor het verkrijgen van de Paraguayaanse nationaliteit. Maar dat leek allemaal ver weg nu we Rolf Mengele zouden ontmoeten.

Gerald en ik hadden het er veel over gehad: een kind is niet verantwoordelijk voor de zonden van zijn vader. En ik wist al dat Rolf veroordeelde wat zijn vader in Auschwitz had gedaan en dat hij het goed probeerde te maken door ons de dagboeken en brieven van zijn vader gratis ter beschikking te stellen voor de te verschijnen biografie.

Het bezoek aan New York was deels bedoeld om na te gaan of Rolf Mengele bereid was om live op tv over zijn vader te praten (dat deed hij, met Gerald, later die zomer in de *Phil Donahue Show*). Maar hoewel ik met mijn verstand wel begreep dat de man die ik zou gaan ontmoeten geen verantwoordelijkheid droeg voor de vreselijke misdaden die zijn vader in Auschwitz had begaan, was ik toch één brok zenuwen en conflicterende emoties. Gerald had Rolf al een paar weken eerder in Duitsland ontmoet en ze konden goed met elkaar overweg.

Mijn zenuwen verdwenen al snel toen Rolf arriveerde. Hij leek net zo gespannen als ik, en dat hielp onze gedeelde angst te verminderen. Ik was onder de indruk van de oprechtheid waarmee hij zijn vaders misdaden afkeurde. En in de dagen die volgden, ontdekte ik dat de zoon gebukt ging onder de erfenis van zijn vader, die hij niet accepteerde en niet goed kon doorgronden en die hij zo ver mogelijk weg probeerde te houden van zijn eigen kinderen.

Op een zeker moment, terwijl we het hadden over zijn vaders vlucht voor justitie, bespraken we de chaotische maanden nadat de oorlog in mei 1945 was afgelopen. Mengele was nog in Europa, en de Engelsen en Amerikanen jaagden op hem. Hij bleek veel geluk te

hebben. Maar wat een blijvende indruk op me maakte was dat hij in september, acht maanden nadat hij uit Auschwitz was gevlucht met het Rode Leger op zijn hielen, onaangekondigd opdook in het huis van een apotheker en zijn vrouw in München. Die onbekende apotheker had met Mengele in 1942 aan het oostfront gediend, voordat Mengele was overgeplaatst naar Auschwitz. Maar, zei Rolf, de apotheker in München wist van zijn vaders misdaden, want ze hadden een gezamenlijke kennis die met Mengele in het concentratiekamp had gewerkt: een andere apotheker, Victor Capesius.

‘Capesius,’ zei Rolf, ‘is de apotheker van Auschwitz. Mijn vader en Capesius waren vrienden.’

Ik herinner het me als de dag van gisteren. Mijn eerste gedachte was: had Auschwitz een apotheker?

De afgelopen jaren hoopte ik naast mijn eigen boekprojecten en de dingen die ik samen met Gerald deed, op een dag over Capesius te kunnen schrijven. Mijn verlangen groeide toen ik me begon te realiseren dat zijn verhaal – en de rol die hij in Auschwitz speelde met enkele van Duitslands grootste farmaceutische firma’s – nauwelijks bekend was, want het was ondergesneeuwd door de verhalen van beruchtere nazi’s.

Terwijl ik door de jaren heen informatie verzamelde, ontdekte ik een schrikwekkend verhaal over pervers medisch handelen en hebzucht. Die paar woorden van Rolf Mengele 31 jaar eerder hadden een zaadje geplant, dat nu tot wasdom is gekomen.

Wat volgt is het verbijsterende, verontrustende en soms waanzinnige verhaal van de apotheker van Mengele.

1

Oom apotheker

Mei 1944. Auschwitz, de nazitempel van massamoord op industriële schaal, draaide op volle toeren. In een waanzinnige climax van een oorlog waarin Europese Joden moesten worden uitgeroeid, was het Derde Rijk begonnen met de deportatie van 800.000 Hongaarse Joden naar de gaskamers van Auschwitz. De plek die synoniem zou worden met massamoord kon de stroom nieuwe slachtoffers nauwelijks aan.

In deze chaos arriveerde Mauritius Berner, een Roemeense arts met zijn vrouw en kinderen. De Berners en tachtig van hun Joodse buurtgenoten uit het door Hongarije overheerste Transsylvanië kwamen net voor zonsopgang aan, na een slopende treinreis van drie dagen in een volgepakte veewagon.

‘De sloten en kettingen aan de buitenkant werden losgemaakt en de deur ging open,’ herinnerde Berner zich. ‘Er waren enorme hoeveelheden koffers, duizenden stuks in een onvoorstelbare wanorde.’

Een formatie van SS'ers met blaffende herdershonden vormde een surrealistisch silhouet tegen de achtergrond van de felle schijnwerpers.

‘Ik wist niet waar we waren, wat er was gebeurd en wat dit beeld van totale verwoesting moest voorstellen. Toen we voor ons uit keken, tussen de twee paar treinrails door, zagen we een paar honderd meter verderop twee fabrieksschoorstenen waar hoge vlammen uit omhoogschoten, zuilen van vuur (...) Eerst hadden we het gevoel dat we in een kapotgebombardeerd station waren (...) Vanwege die enorme ko-

lommen van vuur uit de schoorstenen begon ik te denken dat we bij een hoogoven waren aangekomen, of bij de ingang van Dantes hel.’

Ondanks zijn angst troostte dr. Berner zijn vrouw en kinderen. ‘Het belangrijkste is dat wij vijven bij elkaar blijven (...) Niemand zal ons uit elkaar halen.’

Op dat moment kwam er een SS-officier voor hen staan.

‘Mannen naar rechts, vrouwen naar links.’

‘Ik werd in één tel gescheiden van mijn vrouw en kinderen,’ herinnerde Berner zich.

Ze schuifelden verder in twee rijen, een meter of wat van elkaar.

‘Kom lieveling, kus ons!’ riep zijn vrouw.

‘Ik rende naar hen toe, kuste mijn vrouw en kinderen met tranen in mijn ogen en met een van angst dichtgeschroefde keel, en ik keek in de opengesperde ogen van mijn vrouw, mooi en bedroefd en vol doodsangst. De kinderen keken stil toe en liepen achter hun moeder aan. Ze beseften niet wat er gebeurde.’

Een soldaat duwde Berner terug in de rij mannen. Een paar minuten later schreeuwde een ander: ‘Dokters hier opstellen.’ Dus ging Berner bij een klein groepje staan dat zich verzamelde bij een stel Rode Kruis-trucks. Hij keek hoe een onberispelijk geklede SS-kapitein met witte handschoenen voor de duizenden nieuw aangekomenen kwam staan, opgesteld in twee rijen die zich een halve kilometer langs de rails uitstrekten. Terwijl ze langs hem heen liepen, maakte de officier met zijn duim een gebaar – links of rechts – en splitste de rijen zo opnieuw op. Pas later zou Berner begrijpen dat de officier Josef Mengele was en dat naar links gestuurd worden een onmiddellijke dood betekende.¹

Een paar stappen achter Mengele stond een andere SS-officier – een kleine, gezette man – met zijn rug naar Berner toe. Hij wees de gevangenen de weg nadat Mengele de selectie had gemaakt. Op een gegeven moment draaide de SS'er zich om. Berner was verbijsterd, schudde zijn hoofd en wreef in zijn ogen om zeker te zijn dat hij zich niet vergiste. De SS-majoor bij het spoor van Auschwitz was nie-

mand anders dan Victor Capesius, een apotheker uit Berners woonplaats.

In de jaren 1930 was Capesius een beminnelijke vertegenwoordiger van IG Farben, het grote Duitse chemische en industriële conglomeraat. Hij had medicijnen verkocht van Farbens farmaceutische dochter Bayer.²

‘Toen de oorlog uitbrak, verloor ik Capesius uit het oog,’ vertelde Berner, ‘totdat mijn familie en ik in Auschwitz kwamen. En wie stond daar? Diezelfde dr. Capesius.’

Berner liep langzaam een stukje naar Capesius toe, zodat die hem zou kunnen verstaan. Hij praatte heel snel.

‘Herinnert u zich mij?’ Hij smeekte Capesius om bij zijn vrouw, zijn dochter van twaalf en de negenjarige tweeling te mogen blijven.

‘Tweeling?’ Capesius leek geïnteresseerd

Capesius en een ander SS-arts, dr. Fritz Klein, haalden Berners vrouw en kinderen. Ze brachten het gezin bij Mengele, die gefocust was op de lange rij nieuwe gevangenen. Klein vertelde Mengele van de tweeling. Mengele zocht obsessief naar tweelingen voor zijn experimenten.

‘Een- of twee-eiig?’ vroeg hij.

‘Twee-eiig.’

‘Later.’ Mengele wuifde hem weg. ‘Ik heb nu geen tijd.’

‘Ze zullen terug moeten naar hun groep,’ zei Capesius tegen een snikkende Berner. ‘Niet huilen. Je vrouw en kinderen gaan in bad. Je ziet ze over een uur weer.’³

Berner werd in een van de werkkampen opgesloten. Pas na de oorlog hoorde hij dat de rest van zijn gezin binnen een uur na aankomst was vergast.

Twee anderen herkenden Capesius diezelfde dag ook op het peron. Dr. Gisela Böhm, een kinderarts, en haar negentienjarige dochter Ella waren met dezelfde trein gekomen. Ella had de tweeling getroost tijdens de vreselijke treinreis. Ze waren allebei stomverbaasd toen ze Capesius zagen.

Dr. Böhm kende Capesius van toen hij nog vertegenwoordiger en artsenbezoeker was. Hij had een apotheek in haar woonplaats Schässburg gehad en bracht bezoeken aan haar man, die ook arts was. Hij had ooit een promotiefilmpje van Bayer aan hen vertoond.⁴

Ella had goede herinneringen aan Capesius van toen ze twaalf was en haar vader hem had voorgesteld als haar ‘oom apotheker’. Hij had haar een notitieblok van Bayer gegeven. ‘Ik was er erg blij mee,’ herinnerde ze zich jaren later. ‘Ik scheidde er op school over op.’

Capesius ging soms met het gezin mee naar het openbare zwembad, en Ella herinnerde zich dat hij ‘lief’ was geweest.

Toen Ella hem zag, was haar eerste gedachte dat hij kon helpen en hen uit de menigte kon halen. Maar ze wist zijn aandacht niet te vangen. Wat doet hij hier? vroeg ze zich af. Wat doet een apotheker hier?

GEDREVEN DOOR HEBZUCHT EN CORRUPTIE

De apotheker van Mengele vertelt het waargebeurde verhaal van Victor Capesius, een Roemeense vertegenwoordiger van het farmaceutische concern Bayer. In 1943 sloot hij zich aan bij de ss. In Auschwitz was hij verantwoordelijk voor de apotheek en werkte hij innig samen met de beruchte concentratiekamparts Josef Mengele. Als apotheker leverde Capesius medicijnen aan Mengele voor zijn afschuwelijke experimenten, en beheerde hij de voorraad Zyklon B, het gas waarmee miljoenen Joden en andere slachtoffers werden vermoord.

Dit boek vertelt ook het verhaal van nazi-jager Fritz Bauer die de apotheker voor het gerecht wist te krijgen en hem met de hulp van enkele dappere overlevenden, zoals Hermann Langbein, wist te veroordelen voor zijn betrokkenheid bij de moord op en de diefstal van het privébezit van duizenden slachtoffers.

En daarnaast is dit het huiveringwekkende verhaal over industriëlen in het Derde Rijk die, gedreven door hebzucht en corruptie, veranderden in gewetenloze oorlogsmisdadigers. De multinational IG Farben en dochteronderneming Bayer verdienden door collaboratie met de nazi's en dwangarbeid miljarden aan de Holocaust.

PATRICIA POSNER is een Britse auteur en journalist. Ze specialiseerde zich in teksten over gezondheid en geneesmiddelen. Jarenlang heeft ze als onderzoeker gewerkt voor haar man Gerald Posner, bestsellerauteur van de biografie van Josef Mengele. In dit boek komen haar expertises bij elkaar.

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl
ISBN 978-94-0191-240-2 NUR 689

9 789401 912402